

อัตลักษณ์และความเปลี่ยนแปลงของเรือนลาหู่ กรณีศึกษา: หมู่บ้านขอบด้ง อำเภอฝาง
จังหวัดเชียงใหม่ และหมู่บ้านห้วยน้ำริน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

Identity and Change in Lahu house: Case Study of Kob Dong Village in Fang,
Chiangmai Province and Huaynamrin Village in Wiangpa pao, Chiangrai Province

ลลิตา จรัสกร¹ วิฑูรย์ เหลียวรุ่งเรือง²

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาในครั้งนี้ มุ่งหาอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลาหู่ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของลักษณะที่อยู่อาศัย และแสดงให้เห็นถึงคุณค่าของงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ทำการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจงครอบคลุมขอบเขตด้านพื้นที่ศึกษาและความหลากหลายของสถาปัตยกรรมในพื้นที่ ใช้วิธีการสำรวจภาคสนาม โดยการสังเกต รั้ววัด บันทึกข้อมูลโดยภาพวาด ภาพถ่าย และใช้การสัมภาษณ์ผู้นำชุมชน และชาวบ้าน นำมาวิเคราะห์ในเชิงบรรยายจากผลการศึกษาพบว่า เรือนลาหู่สามารถจำแนกตามลักษณะทางกายภาพภายนอกของเรือนได้เป็น 4 ประเภท คือ 1. เรือนแบบดั้งเดิม 2. เรือนแบบดั้งเดิมใช้วัสดุผสมผสาน 3. เรือนแบบประยุกต์หรือต่อเติม และ 4. เรือนแบบสมัยใหม่ ในเรือนแบบดั้งเดิมมีลักษณะเด่นเฉพาะตัวสะท้อนสู่รูปทรง ขนาด สัดส่วน พื้นที่การใช้งาน และวัสดุที่นำมาใช้ ซึ่งแฝงไปด้วยภูมิปัญญา วิถีชีวิต และความเชื่อ โดยเฉพาะความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับจิตวิญญาณ ความเชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษที่ถือว่าเป็นปัจจัยสำคัญของการดำรงอยู่ซึ่งอัตลักษณ์ของเรือนลาหู่ แต่ในปัจจุบันเรือนลาหู่มีรูปแบบเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม เนื่องมาจากปัจจัยทั้งภายในและปัจจัยภายนอกที่เห็นได้ชัดคือ การรับเอากระแสวัฒนธรรมในการแสวงหาความมั่นคงทางวัตถุเพิ่มขึ้น ส่งผลก่อให้เกิดการกลายรูปของรูปแบบเรือนพื้นถิ่นลาหู่

คำสำคัญ: สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ลาหู่ อัตลักษณ์ ความเปลี่ยนแปลง

Abstract

The research had the objective to find the identity of the vernacular architecture of Lahu and to explore the factors affecting the change of the household characteristics as well as to exhibit the value of the Lahu local people's architecture. The selected population sampling technique was a purposive type. The emphasis was focused on the study area and the diversity of the architecture in the Northern part region. The field-work survey included observation, measurement, drawing, photographs taking as well as interviewing the local people in the area. Finally, the collected data was analyzed in the description. The study found that the Lahu architecture could be divided into 4 categories, 1.) the traditional Lahu architecture 2.) the adaptive Lahu architecture which composed of mixed materials 3.) the applied Lahu architecture and 4.) the modern Lahu architecture. In the traditional Lahu architecture had characteristic reflected by sharp, size, scale, functional and materials which was supplementary with knowledge, lifestyle and belief. Especially belief in soul and spirits is an important factor existence of identity. But the present Lahu architecture had been changed to the internal and external factors. For instance, the Lahu people are getting used to main-stream culture, thus cause of change Lahu architecture.

Keywords: Vernacular Architecture Lahu Identity Change

¹ นักศึกษาปริญญาโท คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

² รองศาสตราจารย์ คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, อาจารย์ที่ปรึกษา

1. บทนำ

ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย เป็นภูมิภาคที่อยู่ติดชายแดนสาธารณรัฐแห่งสหภาพเมียนมาร์ และสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว จึงเป็นภูมิภาคที่มีกลุ่มชาติพันธุ์อาศัยอยู่มากที่สุด เนื่องจากมีสภาพอากาศหนาวเย็น มีเทือกเขา สลับซับซ้อนเหมาะแก่การทำเกษตรกรรม จึงส่งผลให้มีการอพยพโยกย้ายถิ่นฐานของคนหลายกลุ่มหลายชาติพันธุ์ ก่อให้เกิดความหลากหลายทางวัฒนธรรมขึ้น ลาหู่เป็นชาติพันธุ์กลุ่มหนึ่งที่อพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในประเทศไทยมากกว่า 100 ปี โดยกระจายอยู่ตามหมู่บ้านต่างๆ ตามแนวชายแดนไทย-พม่า กว่า 800 หมู่บ้าน ในการเข้ามาตั้งถิ่นฐานร่วมกับชุมชนอื่นในประเทศไทยมาเป็นเวลาช้านาน ลาหู่ได้แสดงให้เห็นถึงอัตลักษณ์เฉพาะถิ่นของตน การมีวัฒนธรรมที่ยังคงเป็นแบบดั้งเดิม และการใช้ภูมิปัญญาที่ถูกสั่งสมมาหลายชั่วอายุคน ถูกนำเสนอและถ่ายทอดผ่านวิถีชีวิตของลาหู่ ซึ่งสะท้อนสู่ตัวงานสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่ล้วนแต่แฝงไปด้วยความเชื่อและเอกลักษณ์เฉพาะของลาหู่ ต่อมาในปี พ.ศ. 2502 รัฐบาลได้จัดตั้งคณะกรรมการสงเคราะห์ชาวเขาขึ้น โดยมีวัตถุประสงค์หลัก เพื่อดูแลรับผิดชอบและวางแผนนโยบายการดำเนินงานพัฒนาเพื่อให้ชาวเขามีที่ทำกิน และที่อยู่อาศัยเป็นหลักแหล่งแน่นอน ตลอดจนการพัฒนาทางด้านสาธารณสุข โภค และสาธารณสุข การพัฒนาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบอย่างรวดเร็ว และรุนแรงต่อวิถีชีวิตดั้งเดิมของกลุ่มชาติพันธุ์บนพื้นที่สูง สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์ ลาหู่เองก็ได้รับผลกระทบจากการพัฒนาสู่ความทันสมัยนี้เช่นกัน ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งทางด้านประเพณีและวัฒนธรรม ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงรูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นดังนั้นในการศึกษาคั้งนี้ จึงมุ่งประเด็นศึกษาหาอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลาหู่ เพื่อให้เข้าใจถึงลักษณะที่อยู่อาศัยของลาหู่ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ที่อยู่ในบริบทใกล้เคียงกันได้ในอนาคต รวมทั้งเพื่อสร้างความเข้าใจในกระบวนการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ตลอดจนเห็นคุณค่าของการศึกษาสถาปัตยกรรมพื้นถิ่น ที่นับวันจะมีให้ศึกษาได้น้อยลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นอย่างรวดเร็ว

2. ลาหู่คือใคร

กลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่สืบเชื้อสายมาจากชนชาติเชียง ซึ่งเป็นชนเผ่าโบราณที่ดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณกานฮู่ และที่ราบสูงทิเบตมาตั้งแต่ครั้งบรรพกาล หลักฐานทางประวัติศาสตร์ระบุว่าในอดีตเคยมีชาวเชียงกลุ่มหนึ่งอพยพลงมาทางใต้ เข้าไปตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณมณฑลยูนนานในปัจจุบัน โดยตั้งถิ่นฐานอยู่ในบริเวณตอนใต้ของผิงแม่น้ำจินซา ตั้งแต่ราชวงศ์ฉินและราชวงศ์ฮั่น ดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณที่พูดภาษาแขนงภาษาอี๋ จึงถูกเรียกว่า ชาวอี๋คุนหมิง (Kunming Yi) ชนชาวอี๋ถือถือว่าเป็นบรรพบุรุษของชาวลาหู่รุ่นแรก ที่ดำรงชีวิตอยู่ในบริเวณยูนนาน นับตั้งแต่ราชวงศ์ถังเป็นต้นมา จากการสำรวจประชากรจีนในปี ค.ศ. 2000 พบว่ามีลาหู่อาศัยอยู่ในประเทศจีนทั้งสิ้น 453,705 คน โดยที่มณฑลยูนนานเป็นอำเภอที่มีลาหู่อาศัยอยู่มากที่สุดช่วงต้นคริสต์ศตวรรษที่ 19 จีนได้ให้อำนาจปกครองตนเองแก่ชาวลาหู่ จนกระทั่งจีนยกเลิกการปกครองระบบจักรพรรดิ รัฐบาลท้องถิ่นของจีนส่งตัวแทนเข้าไปจัดระเบียบการปกครองขึ้นใหม่ภายในชุมชนลาหู่ ซึ่งก่อให้เกิดผลกระทบต่อโครงสร้างทางวัฒนธรรมดั้งเดิมของชาวลาหู่เป็นอันมาก ทำให้กลุ่มลาหู่บางกลุ่มที่ไม่พอใจ ก็พากันอพยพลงมาทางตอนใต้สู่แคว้นเชียงตุง ซึ่งอยู่ในเขตสหภาพพม่าปัจจุบัน บางกลุ่มอพยพเข้าไปอยู่ที่อำเภอท่าทา ของประเทศลาว และตอนเหนือของประเทศเวียดนาม และอพยพเข้าสู่ประเทศไทยเมื่อประมาณปลายทศวรรษที่ 1870 หรือ 1880 (Walker, 1995) นับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่พูดภาษาทิเบต-พม่า แขนงโลโลกกลางกลุ่มแรกที่ย้ายเข้าสู่ประเทศไทย ชาวลาหู่ที่อพยพเข้ามาในประเทศไทย ได้กระจายตัวอยู่ในเขตภาคเหนือรวม 6 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดเชียงใหม่ เชียงราย ตาก แม่ฮ่องสอน กำแพงเพชร และเพชรบูรณ์ ลาหู่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์หนึ่งที่มีชื่อเรียกกลุ่มย่อยแตกต่างกันไปหลายกลุ่ม จากผลการสำรวจของพอลและลูอิส พบว่าลาหู่ที่อาศัยอยู่ในประเทศไทยประมาณร้อยละ 85 อาศัยอยู่ในจังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ส่วนอีกร้อยละ 15 อาศัยอยู่ในแม่ฮ่องสอน ตาก และกำแพงเพชร

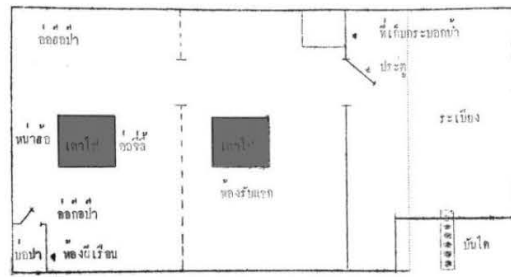

รูปที่ 1 การอพยพเคลื่อนย้ายของลาหู่เข้าสู่ภาคเหนือตอนบนของประเทศไทย
ที่มา: Walker, 2003

3. สภาพแวดล้อม การตั้งถิ่นฐาน และสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลาหู่

ลาหู่ชอบตั้งบ้านเรือนอยู่บนสันเขาที่ลาด และบางครั้งจะอยู่ในพื้นที่สูงชันบนยอดเขาสูงสุด ลาหู่บางกลุ่มมักจะตั้งบ้านเรือนอยู่บนสันเขาลาดยาวขึ้นไปทางเบื้องสูงให้มากที่สุด เพราะลาหู่เชื่อว่าผู้ที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ในลักษณะพื้นที่ทางภูมิศาสตร์แบบนี้ ย่อมจะมีความยั่งยืนเหมือนดังสันเขา (สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ, 2518) ในการตั้งหมู่บ้านนั้น เรือนหลังแรกที่ต้องปลูกสร้างก่อนหลังอื่นๆ คือ เรือนของผู้นำศาสนาพร้อมกับลานเต็นรำ (ลานจะคี) ซึ่งเป็นสถานที่ใช้ประกอบพิธีกรรมของคนในชุมชน ทั้งสองแห่งนี้ต้องปลูกสร้างให้แล้วเสร็จภายในวันเดียวกัน หลังจากนั้นจึงสามารถปลูกสร้างบ้านของตนเองได้ผังของหมู่บ้านลาหู่จะสร้างรวมกันเป็นกระจุก ไม่เป็นระเบียบ วางเรียงรายเป็นแนวยาวไปตามสันเขา โดยในหมู่บ้านจะมีครกตำข้าวสร้างไว้เป็นของสาธารณะหลายแห่งรอบหมู่บ้าน และสร้างเล้าไก่ เล้าหมูกระจายกันอยู่ทั่วไป ลักษณะเรือนลาหู่จะมีความแตกต่างกันไปในแต่ละกลุ่มย่อย โดยทั่วไปลักษณะเรือนลาหู่เป็นแบบยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ 1.00-1.50 เมตร ตามแต่สภาพพื้นที่ ได้ถุนเรือนไว้เลี้ยงสัตว์ หลังคาหน้าจั่วมุงด้วยหญ้าคา ผังพื้นเรือนลาหู่มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า ตัวเรือนและพื้นสร้างด้วยไม้ไผ่สับฟาก โครงสร้างเรือน เช่น เสา คาน และส่วนต่างๆ มักจะสร้างจากไม้เนื้อแข็งหรือไม้ก่อ มีบันไดทำด้วยท่อนไม้บากเป็นร่องพาดระหว่างพื้นดินถึงชานแดด เรือนลาหู่ส่วนใหญ่จะไม่สร้างรั้วล้อมบ้าน

เรือนของลาหู่แบ่งออกได้เป็น 2 ลักษณะ คือ เรือนที่มีห้องผีบรรพบุรุษ มักจะเป็นเรือนที่มีขนาดใหญ่ โดยที่มุมห้องด้านในกันเป็นห้องเล็กๆ ให้เป็นที่อยู่ของผีเรือน ซึ่งเป็นตัวแทนของเทพเจ้ากือชา หน้าห้องผีเป็นที่วางเครื่องสักการบูชาต่างๆ เรียกว่า “หน้าฮ้อ” ข้างห้องผีเป็นที่นอนของหัวหน้าครัวเรือน เรียกว่า “ฮ้อกือป้า” ทั้งสองส่วนนี้ใช้เป็นบริเวณประกอบพิธีกรรมต่างๆ จึงห้ามผู้อื่นเข้าไปนั่งเล่นหรือเปิดเข้าไปในห้องผีเด็ดขาด กับเรือนที่ไม่มีห้องผีบรรพบุรุษ มักจะเป็นเรือนขนาดเล็ก สมาชิกในครอบครัวไม่มากนัก และเพิ่งปลูกสร้างเรือนได้ไม่นาน ในระยะแรกเรือนเหล่านี้จำเป็นต้องเข้าร่วมเป็นสมาชิกกับเครือญาติที่มีห้องผีบรรพบุรุษ เพื่อเข้าประกอบพิธีกรรมร่วมกัน (สนิท วงศ์ประเสริฐ และศุภชัย สติรศิลป์, 2526) ในการสร้างเรือนลาหู่ นั้น มีความเชื่อว่าจะต้องสร้างให้เสร็จภายในหนึ่งวัน มิฉะนั้นจะถือว่าผิดจารีต โดยจะเกณฑ์ชาวบ้านในหมู่บ้านมาช่วยกันทำ เจ้าของเรือนจะจัดเตรียมเลี้ยงอาหารเป็นการตอบแทน ในการสร้างเรือนจะไม่นิยมสร้างในวันขึ้นและแรม 15 ค่ำ แต่จะนิยมปลูกสร้างเรือนในวันที่ตรงกับวันหมา “พื่อญี่” วันไก่ “ก๊ะญี่” และวันวัว “นุญี่” ซึ่งมีความเชื่อว่าจะทำให้สมาชิกในเรือนมีความอยู่ดีกินดี

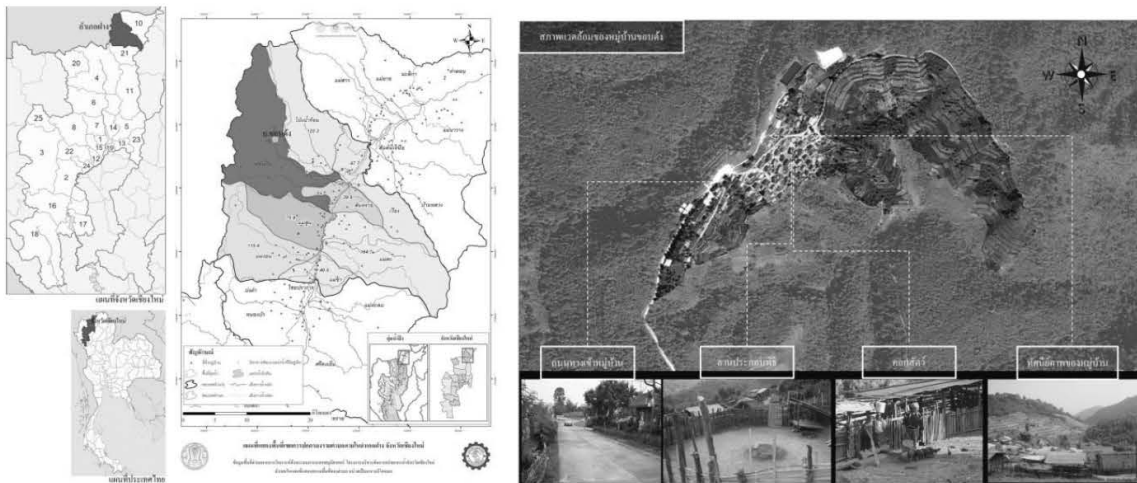

รูปที่ 2 แสดงลักษณะเรือนลาหู่เผละ และผังพื้นเรือน
ที่มา: สนิท วงศ์ประเสริฐ และ ศุภชัย สติรศิลป์, 2526

4. ข้อมูลเบื้องต้นของพื้นที่กรณีศึกษา

4.1 หมู่บ้านกรณีศึกษาที่ 1 หมู่บ้านขอบด้ง อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่

ลาหู่บ้านขอบด้งอพยพมาจากประเทศพม่า เข้ามาตั้งถิ่นฐานอยู่ในสันเขาบ้านหลวง อำเภอฟาง จังหวัดเชียงใหม่ ต่อมาเกิดโรคระบาด จึงอพยพมาอยู่บ้านคุ่ม หลังจากนั้นปี พ.ศ. 2497 ได้ย้ายมาอยู่บ้านขอบด้งจนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีอายุ 60 ปี มีจำนวนประชากรรวม 378 คน 51 หลังคาเรือน 92 ครอบครัว พื้นที่ตั้งถิ่นฐานมีลักษณะเป็นดินปนหิน ตั้งอยู่บนไหล่เขาลาดจากเหนือลงใต้ รายล้อมด้วยภูเขาสลับซับซ้อน บริเวณโดยรอบเป็นป่าเบญจพรรณและแปลงเกษตรของชาวบ้าน มีสภาพอากาศหนาวเย็นถึงหนาวมากในช่วงเดือนธันวาคมถึงเดือนกุมภาพันธ์ โดยเฉพาะหน้าหนาวจะมีหมอกปกคลุมทั่วหมู่บ้าน ช่วงหน้าฝนมีฝนตกตลอดติดกันเป็นเวลาหลายเดือน การเดินทางเข้าถึงหมู่บ้าน เข้าถึงได้จากทางหลวงหมายเลข 107 (เชียงใหม่-ฝาง) ถนนคอนกรีตมีความคดเคี้ยวและลาดชัน ใช้เวลาในการเดินทางจากอำเภอมือง จังหวัดเชียงใหม่มายังหมู่บ้าน ประมาณ 3 ชั่วโมงครึ่ง

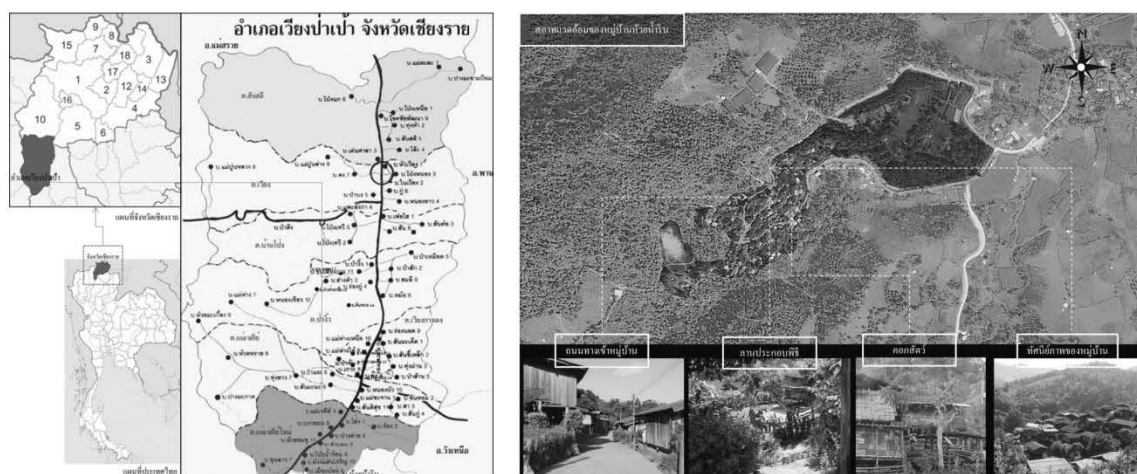

รูปที่ 3 แผนที่แสดงที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบของหมู่บ้านขอบด้ง
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

การวางแผนหมู่บ้านจะวางกระจกระบายไม่เป็นระเบียบ โดยจะหันหน้าเรือนไปทางทิศเดียวกันคือด้านทิศตะวันออก ในหมู่บ้านจะมีถนนคอนกรีตตัดเข้าถึงหมู่บ้านทำให้การเดินทางเข้าถึงได้สะดวก การวางเรือนจะวางตามแนวพื้นที่ราบไหล่เขา โดยวางเกาะกันไปตามแนวสันเขา องค์ประกอบภายในหมู่บ้าน ประกอบไปด้วย ลานประกอบพิธีกรรม (ลานจะคี) ตั้งอยู่หน้าเรือนของผู้นำศาสนา มีลักษณะเป็นลานดินอัดเรียบล้อมรั้วด้วยไม้ไผ่ มีคอกสัตว์กระจกระบายตามจุดต่างๆ และจะเห็นไม้พินวางซ้อนกันอย่างเป็นระเบียบในชั้นไม้ ซึ่งจะตั้งอยู่ไม่ห่างจากเรือนลาหู่มากนัก ในเรื่องระบบการปกครองของลาหู่บ้านขอบด้ง จะให้ความเคารพนับถือผู้นำศาสนาหรือปู่จ้องว่าเป็นคนสำคัญของหมู่บ้าน การนับถือศาสนายังคงนับถือผีบรรพบุรุษ ซึ่งเป็นความเชื่อดั้งเดิมที่สืบทอดต่อกันมาแต่บรรพบุรุษ มีส่วนน้อยที่นับถือศาสนาพุทธ ทำให้ยังคงมีประเพณีที่สำคัญที่ยังคงรักษาและปฏิบัติกันอยู่ เช่น ประเพณีขึ้นปีใหม่ (กินวอ) ประเพณีกินข้าวใหม่ (จะซ้อจ่าเลอ) และประเพณีที่เกี่ยวข้องกับชีวิต ซึ่งประเพณีดังกล่าวล้วนเกิดจากความเชื่อในเรื่องเกี่ยวกับจิตวิญญาณที่ลาหู่ให้ความเคารพนับถือและยึดมั่นปฏิบัติมาจนถึงปัจจุบันลาหู่บ้านขอบด้งประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นหลัก โดยจะส่งผลผลิตที่ได้ให้กับสถานีเกษตรหลวงอ่างขาง ถือเป็นอาชีพหลักที่สร้างรายได้ให้กับชาวลาหู่บ้านขอบด้ง

4.2 หมู่บ้านกรณีศึกษาที่ 2 หมู่บ้านห้วยน้ำริน อำเภอเวียงป่าเป้า จังหวัดเชียงราย

ลาหู่บ้านห้วยน้ำรินอพยพมาจากประเทศพม่า เข้ามาอยู่ในอำเภอแม่สลด จังหวัดตาก หลังจากปี พ.ศ. 2495 จึงย้ายมาอยู่บ้านแม่สอยลา จังหวัดลำปาง แล้วย้ายมาที่บ้านแม่โกนในปี พ.ศ. 2505 หลังจากตั้งถิ่นได้ 10 ปี ชาวบ้านคิดว่าอยู่ห่างไกลความเจริญเกินไป จึงพากันไปอยู่ที่บ้านดอยมดในปี พ.ศ. 2513 อยู่ได้ประมาณ 15 ปี เกิดความขัดแย้งกันในหมู่บ้าน จึงแตกออกเป็น 5 หมู่บ้าน และมาตั้งหมู่บ้านห้วยน้ำรินในปี พ.ศ. 2519 จนถึงปัจจุบัน หมู่บ้านมีอายุ 38 ปี พื้นที่ตั้งถิ่นฐานตั้งอยู่ในพื้นที่ป่าอุทยานแห่งชาติขุนแจ ซึ่งจัดเป็นพื้นที่ป่าลุ่มน้ำชั้น 2 และชั้น 3 โดยตั้งอยู่ในพื้นที่ราบระหว่างภูเขา บริเวณโดยรอบเป็นป่าดิบเขา มีลักษณะเป็นป่าโปร่งเขียวช่มตลอดทั้งปี ไม่มีสำคัญคือ ไม้ตระกูลก่อ จำปี หว้าและสน มีสภาพอากาศเย็นสบายตลอดทั้งปี หน้าหนาวอากาศหนาวจัด มีจำนวนประชากรประมาณ 450 คน 86 หลังคาเรือน การเข้าถึงหมู่บ้าน เข้าถึงได้จากทางหลวงหมายเลข 118 (เชียงใหม่-เชียงราย) ใช้เวลาในการเดินทางจากตัวอำเภอมืองเชียงรายมาประมาณ 2 ชั่วโมงครึ่ง

รูปที่ 4 แผนที่แสดงที่ตั้งและสภาพแวดล้อมโดยรอบของหมู่บ้านห้วยน้ำริน
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

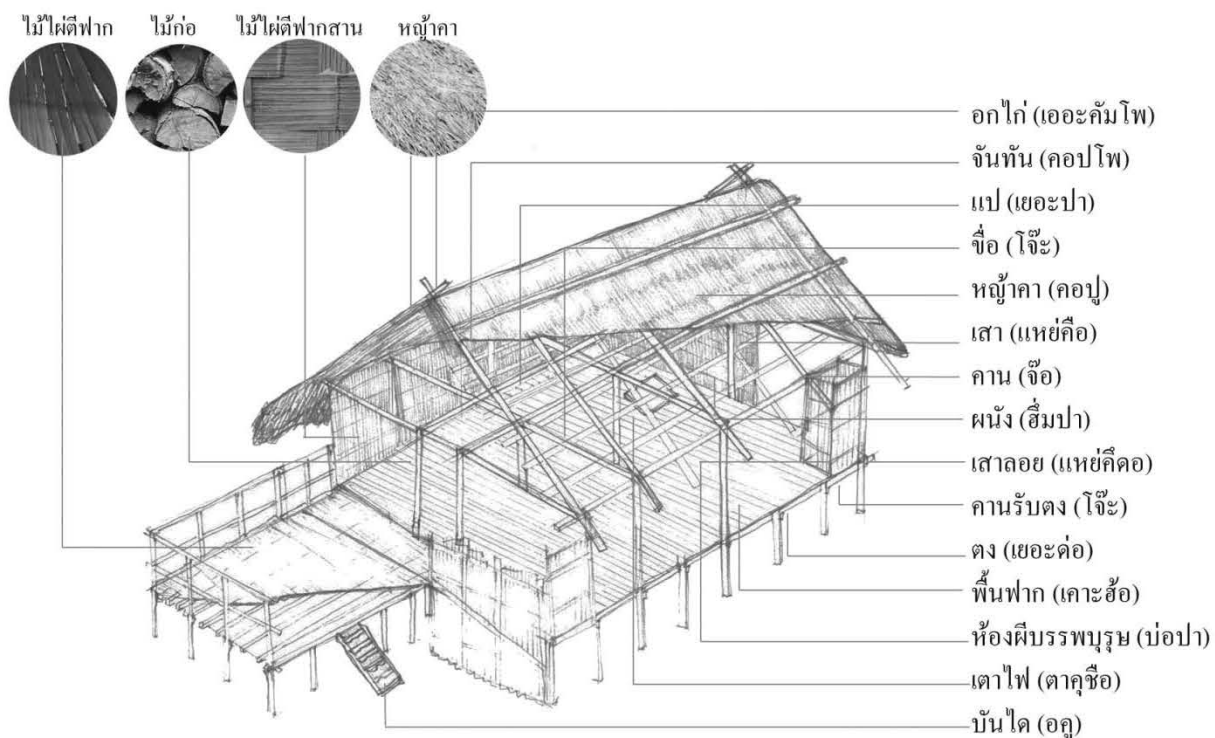
ลักษณะการวางผังหมู่บ้านจะวางเป็นกลุ่มบ้านเรียงรายกันไปตามสองข้างถนนภายในหมู่บ้าน การวางเรือนจะวางขนานไปตามแนวสันเขาภายในหมู่บ้าน จะมีลานประกอบพิธีกรรม (ลานจะคี่) อยู่ 2 ลาน เพราะหมู่บ้านห้วยน้ำรินมีปุจารย์ 2 คน คือ ปุจารย์กลุ่มบ้านเก่า และปุจารย์กลุ่มบ้านใหม่ โดยชาวบ้านจะเข้าร่วมพิธีกรรมในลานของปุจารย์ที่ตนนับถือเท่านั้น นอกจากนี้ยังพบเห็นลานตีมีด (ซุตีเหย่) ซึ่งถือเป็นสถานที่คู่กับลานจะคี่ โดยจะสร้างไว้ 2 ที่ มีลักษณะเป็นเพิงเปิดโล่งมีท่อนไม้วางอยู่ตรงกลางเพิงไว้สำหรับตีมีด ด้านบนของผังกลุ่มบ้านใหม่เป็นที่ตั้งของโบสถ์คริสต์ ซึ่งก่อตั้งมาได้ประมาณ 2 ปี นอกจากนี้ยังพบเห็นคอกสัตว์และที่เก็บฟืนวางกระจายตามจุดต่างๆ รอบหมู่บ้าน ระบบในการปกครองของหมู่บ้านห้วยน้ำรินในปัจจุบันจะขึ้นอยู่กับเขตการปกครองของบ้านเมื่องน้อย คนที่มีบทบาทสำคัญจะเป็นแกนของระบบทางราชการ แต่ชาวบ้านก็ยังให้ความสำคัญกับผู้นำทางจิตวิญญาณของตน การนับถือศาสนาจะแบ่งออกเป็น 2 ประเภท คือ ประเภทแรก จะนับถือความเชื่อแบบดั้งเดิมและในกลุ่มนี้จะมีศาสนาพุทธศาสนาด้วย โดยส่วนใหญ่จะเป็นแบบพุทธผี ประเภทที่สอง เปลี่ยนไปนับถือศาสนาคริสต์ แต่ยังให้ความสำคัญต่อผู้นำทางศาสนาอยู่ ซึ่งกลุ่มคนประเภทนี้จะมีน้อยกว่ากลุ่มคนประเภทแรก ประเพณีที่สำคัญของบ้านห้วยน้ำรินจะเกี่ยวข้องกับการประกอบอาชีพ และการดำเนินชีวิตเป็นหลัก เช่น ประเพณีเลี้ยงผีป่าผีดอย (ซาปีคือ) พิธีกินข้าวใหม่ (จะซ้อจ่าเลอ) การประกอบพิธีเหล่านี้เชื่อว่าทำให้เกิดความสงบสุขขึ้นภายในหมู่บ้าน อาชีพหลักของหมู่บ้านคือการทำเกษตรกรรม โดยได้รับการส่งเสริมจากศูนย์พัฒนาโครงการห้วยน้ำริน นอกจากนี้ชาวบ้านยังประกอบอาชีพ รับจ้าง ค้าขายและเลี้ยงสัตว์ เป็นอาชีพเสริมอีกด้วย

5. รูปแบบเรือนลาหู่ที่พบในพื้นที่กรณีศึกษา

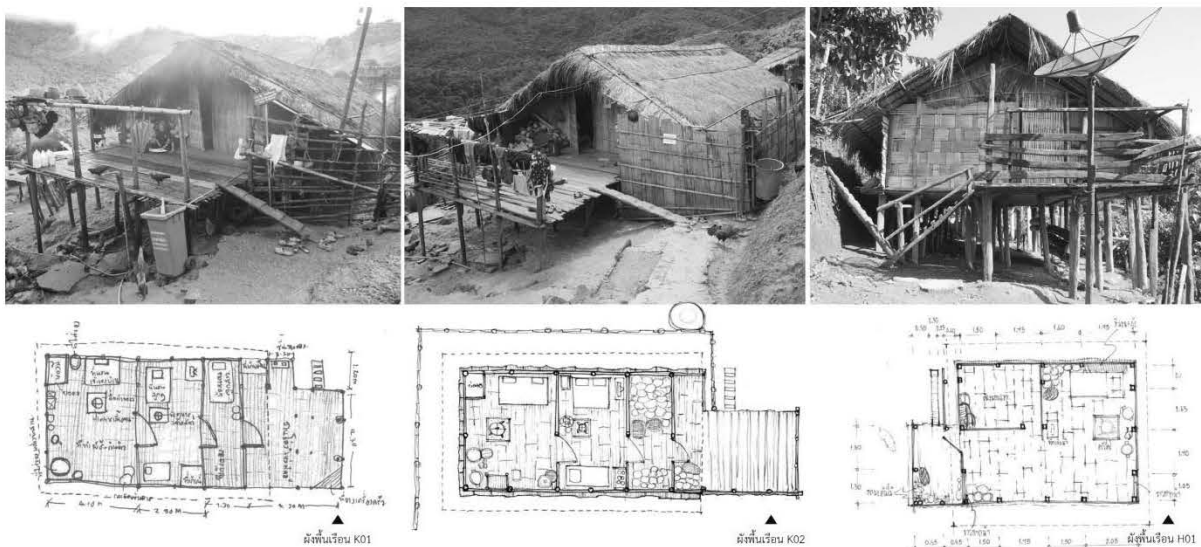
รูปแบบเรือนที่พบในหมู่บ้านกรณีศึกษาทั้ง 2 หมู่บ้านสามารถจำแนกออกเป็น 4 ประเภทจากการสังเกตรูปลักษณะภายนอกได้ดังนี้ 1) เรือนดั้งเดิม 2) เรือนดั้งเดิมใช้วัสดุผสมผสาน 3) เรือนแบบประยุกต์หรือต่อเติม และ 4) เรือนแบบสมัยใหม่ โดยแต่ละรูปแบบมีความแตกต่างกันในหลายด้าน ทั้งลักษณะรูปร่างเรือน วัสดุที่นำมาใช้ก่อสร้าง พื้นที่การใช้งานภายในเรือน และคติความเชื่อต่างๆ ที่แปรเปลี่ยนไปตามพัฒนาการของรูปแบบเรือน

5.1 เรือนดั้งเดิม

ลักษณะเรือนยกพื้นสูงจากพื้นดินประมาณ 0.90-1.00 เมตรตามความลาดชันของพื้นที่ ได้ถุ่นเรือนใช้เลียงสัตว์และเก็บของ เป็นเรือนเครื่องผูกสร้างจากวัสดุธรรมชาติทั้งหลัง หลังคาหน้าจั่วลาดมุดต่ำ มุงด้วยหญ้าคา ผังทำจากไม้ไผ่ตีเป็นฟากนำมาสานเป็นแผงไม่มีการเจาะช่องเปิด พื้นใช้ไม้ไผ่ตีเป็นฟากแล้ววางเรียงกันเป็นแผ่นพื้น (รูปที่ 5) ผังพื้นมีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า โดยแบ่งพื้นที่ใช้สอยออกเป็น 4 ส่วนหลักๆ ได้แก่ ส่วนแรก ขานแดด ใช้สำหรับนั่งทำกิจกรรมในตอนกลางวัน และใช้เป็นลานซักล้างไปในตัว ส่วนที่สอง ห้องเก็บของหรือเก็บพืชผลทางการเกษตร มีขนาดความกว้างประมาณ 1.20 เมตร บางครั้งพื้นที่ในส่วนเก็บของจะถูกปรับเปลี่ยนเป็นที่นอนลูกชาย ส่วนที่สาม เป็นที่นอนของลูกสาว ส่วนนี้จะมีเตาไฟสำหรับให้ความอบอุ่นและใช้ทำอาหารให้กับสัตว์เลี้ยง ส่วนสุดท้าย อยู่ด้านในสุด จะมีพื้นที่มากที่สุดใช้เป็นที่นอนของเจ้าของเรือน มุมด้านในสุดจะเป็นที่ตั้งของห้องผีบรรพบุรุษ เป็นห้องขนาดเล็กสี่เหลี่ยมจัตุรัส กว้างประมาณ 1 เมตร ยาว 1 เมตร สร้างจากไม้ไผ่ตีฟากปิดมิดชิด ข้างในมีเครื่องเซ่นไหว้ผีบรรพบุรุษ ไม่สามารถเปิดให้คนนอกเข้าไปด้านในได้ เฉพาะเจ้าของเรือนหรือผู้นำศาสนาที่จะเปิดเข้าไปทำพิธีด้านใน และส่วนด้านในสุดจะมีเตาไฟสำหรับทำอาหารเลี้ยงคนในครอบครัว มีห้องเก็บน้ำและรอบๆ เตาไฟใช้เป็นพื้นที่รับประทานอาหารร่วมกันของคนในครอบครัว (รูปที่ 6)

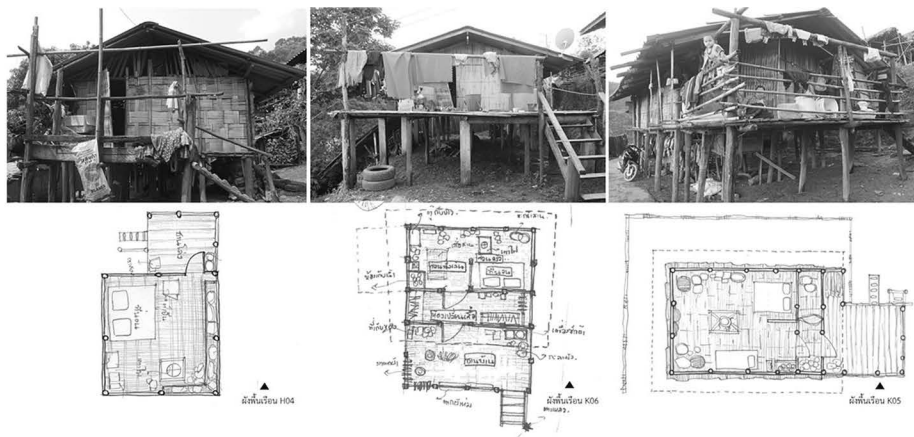
รูปที่ 5 ส่วนประกอบและโครงสร้างเรือนดั้งเดิม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2556-2557)
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 6 รูปแบบและผังพื้นเรือนดั้งเดิม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2556-2557)
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

5.2 เรือนดั้งเดิม ใช้วัสดุผสมผสาน

เป็นเรือนลาหู่ที่มีผังคล้ายกับเรือนดั้งเดิม แต่เปลี่ยนวัสดุที่ใช้ในการก่อสร้างเป็นแบบอุตสาหกรรม คือ มุงหลังคาด้วยกระเบื้องลอนหรือสังกะสี โครงสร้างเสารับพื้นเปลี่ยนจากไม้ก่อกมาเป็นเสาคอนกรีต ผังยังคงเป็นแบบเดิมที่ใช้ไม้ไผ่ตีฟาก นำมาสานเป็นแผง มีบางหลังที่ใช้เป็นไม้ฝาแปรรูปแทนไม้ไผ่ฟาก และพบว่ามีการเจาะช่องหน้าต่างโดยใช้หน้าต่างบานสำเร็จ ติดตั้งพร้อมกับฝาไม้แปรรูป และพื้นที่ภายในเรือนยังคงพบว่ามีเตาไฟและห้องฝักรพบุรุษอยู่ แต่ลักษณะของห้องฝักได้เปลี่ยนแปลงไปจากห้องที่ทำจากไม้ไผ่ฟากมีประตูปิดมิดชิด ได้เปลี่ยนมาเป็นห้องฝักที่มีขนาดเล็กลงใช้ไม้ฝาแปรรูปมาทำ มีลักษณะคล้ายลังไม้ มีกุญแจล็อกอย่างมิดชิดจากภายนอก ลักษณะดังกล่าวจะพบเห็นได้มากที่หมู่บ้านห้วยน้ำริน ส่วนตำแหน่งที่ตั้งของห้องฝักรพบุรุษยังคงอยู่มุมด้านในสุดของเรือน ผังพื้นของเรือนจะมีขนาดสั้นกว่าแบบเรือนดั้งเดิม พื้นที่ใช้สอยภายในจะมีเหลือแค่สองส่วนคือ ส่วนเก็บของที่ใช้เก็บพืชผลทางการเกษตร กับส่วนนอนของเจ้าของและลูกๆ เรือนดั้งเดิมใช้วัสดุผสมผสานนี้ส่วนมากเป็นเรือนคู่สามมีภรรยาที่แต่งงานกันและได้ย้ายเรือนออกมาปลูกเรือนใหม่ เรือนจึงมีขนาดเล็กเหมาะกับครอบครัวเดี่ยวที่ประกอบไปด้วย พ่อ แม่และลูก (รูปที่ 7)

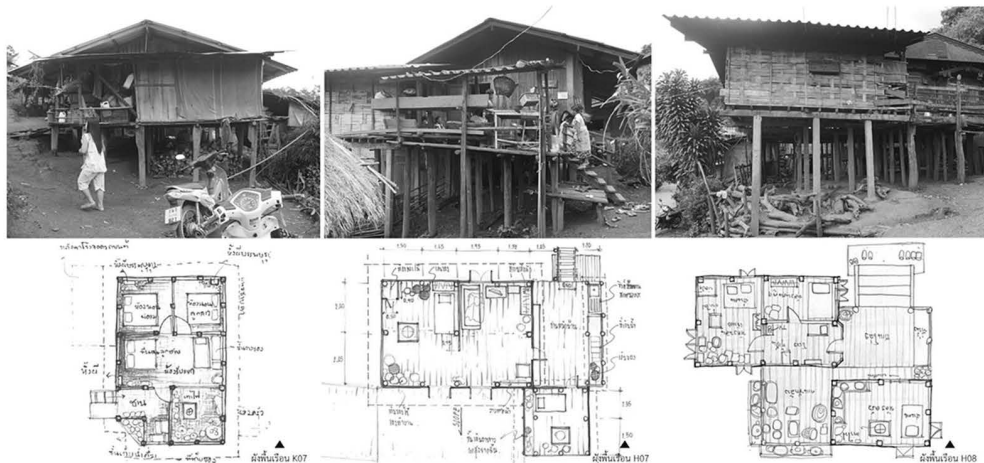

รูปที่ 7 รูปแบบและผังพื้นเรือนดั้งเดิมใช้วัสดุผสมผสาน (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2556-2557)

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

5.3 เรือนแบบประยุกต์หรือต่อเติม

เป็นเรือนลาหู่แบบดั้งเดิม ที่ใช้วัสดุผสมผสานในการก่อสร้าง และมีการต่อเติมแยกส่วนครัวไฟออกมาด้านนอก เชื่อมต่อกันด้วยซานแดด (รูปที่ 8) เรือนที่เป็นแบบประยุกต์บางหลังมีการยกระดับพื้นที่ส่วนครัวให้อยู่ต่ำกว่าระดับพื้นที่เป็นเรือนนอน เรือนบางหลังมีการเพิ่มส่วนประดับตกแต่งด้านหน้าอาคารโดยการประดับมุขและทำหลังคาซ้อนชั้น มีการต่อเติมพื้นที่ใต้ถุนเรือนโดยการเทพื้นเป็นพื้นคอนกรีตล้อมรั้วไม้ทำเป็นที่จอดรถจักรยานยนต์ และมีการก่อกำแพงสร้างเป็นห้องน้ำอยู่ใต้ถุนเรือน ในเรือนแบบประยุกต์หรือต่อเติมส่วนใหญ่จะเป็นครอบครัวขยาย อาศัยอยู่ร่วมกันหลายรุ่น ตั้งแต่รุ่นปู่ ย่า จนถึงรุ่นลูกหลาน ลักษณะเรือนดังกล่าว พบเห็นได้มากในหมู่บ้านห้วยน้ำริน สาเหตุหลักเนื่องจากการขยายตัวของจำนวนประชากรในครัวเรือน ทำให้พื้นที่ภายในเรือนไม่เพียงพอสำหรับจำนวนสมาชิกที่เพิ่มขึ้น ประกอบกับการวิถีชีวิตที่เปลี่ยนไปจากเดิมที่เคยประกอบอาหารภายในเรือนนอน ที่ยังคงใช้วัสดุมุงหลังคาเป็นหญ้าคา การระบายอากาศสามารถถ่ายเทได้ดี และให้ความอบอุ่นกับคนที่อยู่ภายในเรือน แต่พอเปลี่ยนมาใช้วัสดุมุงหลังคาเป็นกระเบื้องลอน ค่อนข้างเกิดจากการปรุงอาหารได้ลอยไปติดกระเบื้องทำให้หลังคากระเบื้องดำ และการระบายอากาศทำได้ไม่ดีเท่า จึงมีการย้ายครัวไฟที่ใช้ทำอาหารแยกออกมาไว้อีกหลังหนึ่ง

รูปที่ 8 รูปแบบและผังพื้นเรือนต่อเติม (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2556-2557)

ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

5.4 เรือนแบบสมัยใหม่

มีลักษณะเหมือนเรือนร่วมสมัยทั่วไป โดยพบทั้งแบบเรือนชั้นเดียวและสองชั้น เกือบทุกหลังมีการปรับปรุงโดยการถมดินหรือตัดหน้าดินให้เรียบเสมอ และเทพื้นเป็นคอนกรีต สร้างติดกับพื้นดิน ใช้วัสดุอุตสาหกรรมในการก่อสร้าง ทั้งหลัง คือหลังคามุงด้วยกระเบื้องลอน โครงสร้างเป็นคอนกรีตเสริมเหล็ก ผนังและเสาเป็นคอนกรีต พื้นปูด้วยกระเบื้อง แผ่นผังเรือนจะเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม (รูปที่ 9) โดยชั้นล่างเป็นส่วนห้องรับแขก มีห้องน้ำในตัว ห้องครัวเป็นแบบสมัยใหม่ที่ใช้เตาแก๊สในการหุงต้ม ส่วนชั้นสองจะเป็นส่วนนอน โดยมีการแบ่งเป็นห้องนอนพ่อแม่ และลูก และบางหลังพบว่ามีพื้นที่สำหรับวางโต๊ะหมู่บูชาพระพุทธรูป และจะไม่พบเห็นห้องฝักรพบุรุษอยู่ภายในเรือน เรือนแบบสมัยใหม่บางหลังที่มีฐานะดี มีการปรับเปลี่ยนพื้นที่ภายในเรือนชั้นล่างเป็นร้านค้าสำหรับขายของให้กับคนในชุมชน และพบว่าเรือนแบบสมัยใหม่เจ้าของเรือนจะเป็นบุคคลสำคัญในหมู่บ้าน เช่น ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้ที่มีฐานะทางการเงิน โดยการก่อสร้างเรือนจะจ้างช่างจากคนพื้นราบให้ออกแบบและก่อสร้างให้จนแล้วเสร็จ ดังนั้นจึงเห็นได้ว่าเรือนแบบสมัยใหม่ แทบจะไม่เหลือเค้าโครงแบบเรือนลาหู่ดั้งเดิมให้เห็น

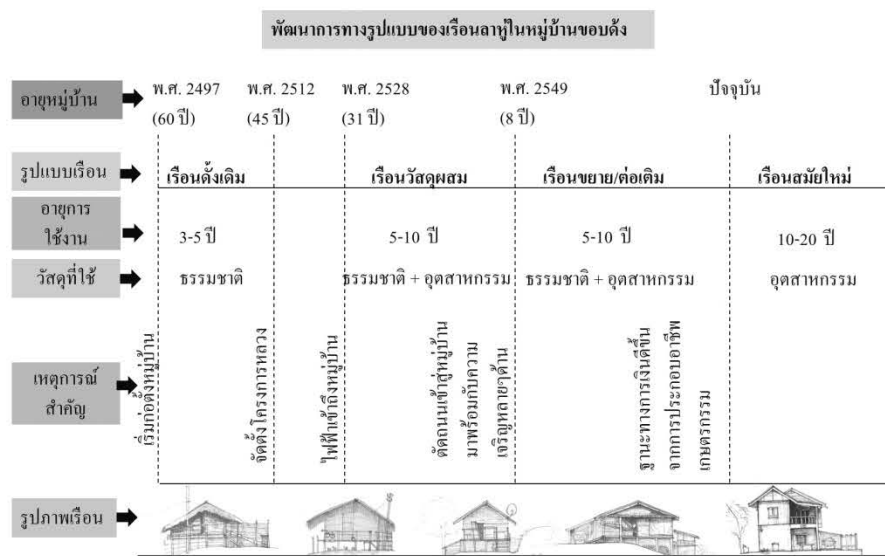

รูปที่ 9 รูปแบบและผังพื้นเรือนสมัยใหม่ (สำรวจเมื่อปี พ.ศ. 2556-2557)

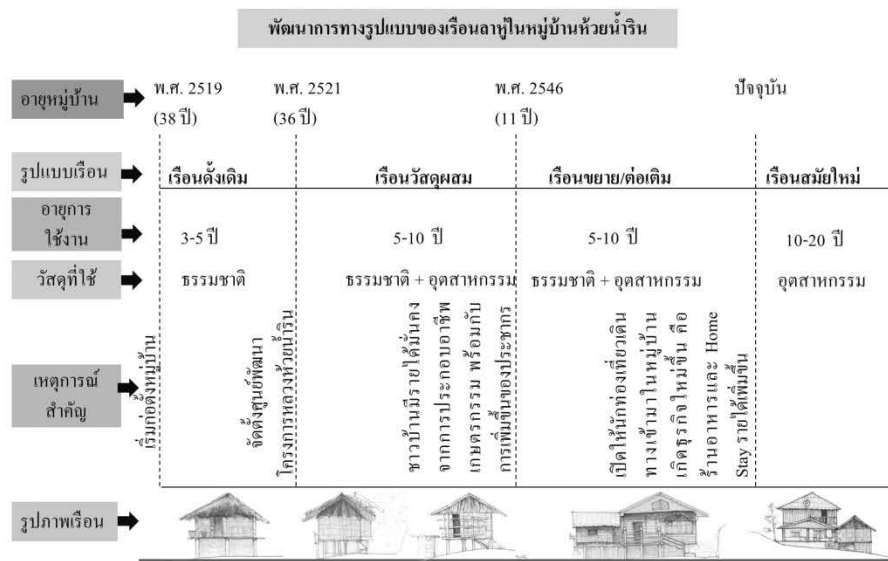
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

6. พัฒนาการทางรูปแบบของเรือนลาหู่

เดิมทีลาหู่บ้านขอบด้ง และลาหู่บ้านห้วยน้ำรินจะอยู่ไม่เป็นหลักแหล่ง มีการอพยพมาจากที่อื่นๆ เคลื่อนย้ายหลายระลอก เพื่อหาพื้นที่ทำกินที่เหมาะสม โดยมีวิถีชีวิตที่พึ่งพาธรรมชาติเป็นหลัก อาชีพหลักจึงเป็นอาชีพเกษตรกรรม ปลูกฝิ่น ทำไร่ทำนา และเลี้ยงสัตว์ ประเพณีและวัฒนธรรมของลาหู่จึงผูกพันเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติ ลักษณะที่อยู่อาศัยแบบเดิมจึงมีลักษณะไม่คงทนถาวร มีขนาดเล็ก เน้นสร้างได้ง่ายและรวดเร็ว ใช้วัสดุที่หาได้จากป่าใกล้เคียงซึ่งเป็นวัสดุจากธรรมชาติ นำมาก่อสร้างเป็นที่อยู่อาศัยโดยใช้แรงงานคนในพื้นที่ร่วมกันปลูกสร้าง อายุของเรือนแบบเดิมจะอยู่ได้ประมาณ 3-5 ปี แล้วจึงมีการสร้างใหม่ก่อนที่จะลงหลักปักฐานตั้งถิ่นฐานถาวรขึ้นในปัจจุบัน สาเหตุเนื่องมาจากการถูกจำกัดพื้นที่ทำกินกับการออกกฎหมายคุ้มครองการตัดไม้ทำลายป่า ทำให้ไม่สามารถที่จะเคลื่อนย้ายพื้นที่ทำกินได้อีก ประกอบกับมีการออกกฎหมายห้ามปลูกฝิ่น เพราะฝิ่นถือเป็นพืชผิดกฎหมาย ทำให้ลาหู่ต้องเลิกปลูกฝิ่นที่ถือเป็นรายได้หลัก หันมาปลูกพืชไร่ทดแทน จึงมีหน่วยงานต่างๆ ได้เข้ามาให้การช่วยเหลือที่สำคัญคือการจัดตั้งโครงการหลวงขึ้นเพื่อส่งเสริมทางด้านอาชีพเกษตรกรรม ให้ลาหู่หันมาปลูกพืชผลเมืองหนาว เนื่องจากทำรายได้ได้ดีกว่า และเหมาะสมต่อสภาพพื้นที่บนภูเขาสูง ทำให้ลาหู่มีฐานะทางการเงินดีขึ้น มีรายได้มากขึ้นจากเดิม จึงทำให้ต้องการความมั่นคงในชีวิตมากขึ้น ส่งผลต่อแนวคิดในการเปลี่ยนแปลงทางด้านสังคมและวัฒนธรรม นอกจากนี้การพัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน เช่น ถนน ไฟฟ้า น้ำประปา ที่เข้ามาสู่หมู่บ้านในยุคหลังได้ทำให้ลาหู่มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น การเดินทางสะดวกสบาย ง่ายต่อการขนส่งวัสดุสมัยใหม่จากพื้นราบขึ้นมายังหมู่บ้าน จึงเป็นสาเหตุที่ทำให้ลาหู่หันไปใช้วัสดุสมัยใหม่ในการก่อสร้างเรือนมากขึ้น ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อรูปแบบภายนอกของเรือน ดังนั้น เมื่อมีการปลูกเรือนใหม่ จึงมีการปรับเปลี่ยนไปตามจำนวนสมาชิกในครัวเรือน วิถีชีวิตและวัสดุที่แปรเปลี่ยนไปตามกาลเวลา รวมทั้งภูมิปัญญาในการสร้างเรือนลาหู่ ก็มีการปรับเปลี่ยนจากรุ่นสู่รุ่น จากการลงแรงช่วยเหลือกันสร้างเรือนให้เสร็จภายในหนึ่งวันในเรือนลาหู่แบบเดิม ก็มีการเปลี่ยนมาจ้างช่างจากภายนอกให้ทำการออกแบบและสร้างเรือนให้ โดยมีได้คำนึงถึงคติความเชื่อดั้งเดิมและการคงอยู่ของรูปแบบเรือนเดิมที่เกิดขึ้นในเรือนสมัยใหม่ จึงทำให้ลักษณะที่อยู่อาศัยของลาหู่มีการพัฒนาไปเป็นแบบร่วมสมัยที่แทบไม่เห็นเค้าโครงของเรือนแบบดั้งเดิมอยู่เลย ไม่ว่าจะเป็นในเรื่องของวัสดุที่นำมาใช้พื้นที่การใช้งาน ขนาด และรูปทรงของเรือน โดยเห็นได้ชัดจากการลงเก็บข้อมูลภาคสนามในพื้นที่กรณีศึกษา ที่ถือว่าเรือนลาหู่มีการพัฒนารูปแบบและเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

รูปที่ 10 แสดงพัฒนาการทางรูปแบบของเรือนลาหู่ในหมู่บ้านขอบด้ง
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

รูปที่ 11 แสดงพัฒนาการทางรูปแบบของเรือนลาหู่ในหมู่บ้านห้วยน้ำริน
ที่มา: รวบรวมข้อมูลโดยผู้วิจัย

7. สรุป

การศึกษาเรือนพื้นถิ่นลาหู่ในครั้งนี้ ได้เลือกศึกษาเฉพาะกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่เผ่าเลที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ และจังหวัดเชียงราย ซึ่งกลุ่มชาติพันธุ์ลาหู่มีจำนวนหลายกลุ่ม แต่ละกลุ่มจะมีรูปแบบของเรือนพื้นถิ่นที่ไม่เหมือนกัน ข้อมูลที่ได้จากการวิจัยจึงเป็นผลสรุปของลาหู่กลุ่มย่อยในพื้นที่กรณีศึกษาเท่านั้น พบว่าเรือนพื้นถิ่นลาหู่เป็นงานที่ได้รับสืบทอดมารุ่นสู่รุ่น ถ่ายทอดโดยบรรพบุรุษ ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของคนในพื้นที่ มีการนำวัสดุจากธรรมชาติที่อยู่ในท้องถิ่นเข้ามาใช้ในการออกแบบก่อสร้างได้อย่างเหมาะสม ผสมผสานเข้ากับบริบทสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัว เป็นเรือนพื้นถิ่นที่มีเอกลักษณ์เฉพาะ และมีความน่าสนใจเช่น การที่ทรงหลังคาลาดมุงต่ำลงมาถึงผนังเรือน เพื่อใช้กันลมหนาวได้ดี เนื่องจากอยู่ในสภาพภูมิอากาศที่หนาวเย็นตลอดทั้งปี จึงทำให้คนที่อาศัยอยู่ภายในเรือนมีความอบอุ่น สะท้อนให้เห็นถึงการปรับให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้อย่างลงตัว ถือเป็นอัตลักษณ์ของสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นลาหู่ ในขณะเดียวกันการพัฒนาได้เข้ามาสู่ชุมชนเพื่อให้ชุมชนเกิดความทันสมัยและมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น ทำให้วิถีชีวิตถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย เพื่อให้สอดคล้องกับกระแสการเปลี่ยนแปลง ชาวลาหู่ในปัจจุบันแสวงหาความมั่นคงทางวัตถุเพิ่มมากขึ้น และมีความเชื่อว่ารูปแบบสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นแบบดั้งเดิมตอบสนองต่อการใช้ชีวิตแบบสมัยใหม่ได้อย่างไม่เต็มที่ จึงทำให้เกิดการผสมผสาน ประยุกต์ ต่อเติมและลอกเลียนของที่มีอยู่เดิมและของใหม่เข้าด้วยกัน เพื่อให้เข้ากับวิถีชีวิตที่เปลี่ยนแปลงไป เกิดการปรับตัวไปตามพลวัตสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นที่ไม่เคยหยุดนิ่ง

เอกสารอ้างอิง

- เครือข่ายสิ่งแวดล้อมลาหู่. องค์ความรู้ท้องถิ่นชนเผ่าลาหู่. สมาคมศูนย์รวมการศึกษาและวัฒนธรรมของชาวไทยภูเขาในประเทศไทย. สนับสนุนการพิมพ์โดย สำนักงานกองทุนเพื่อสังคม (SIF), 2545.
- ศุภชัย สติรศิลป์. การมีส่วนร่วมของประชาชนกับการพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขาเผ่ามูเซอ. สถาบันวิจัยชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย, 2531.
- โสฬส ศิริไย. สารานุกรมกลุ่มชาติพันธุ์ ลาหู่. สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเพื่อพัฒนาชนบทมหาวิทยาลัยมหิดล สถาบันวิจัยชาวเขากรมประชาสงเคราะห์ กระทรวงมหาดไทย, 2542.
- สำนักงานเลขาธิการคณะกรรมการการปฏิบัติการจิตวิทยาแห่งชาติ. ชาวเขาเผ่ามูเซอ. พิมพ์ที่โรงพิมพ์กรมแผนที่ทหาร กทม 2518.
- สนิท วงศ์ประเสริฐ และ ศุภชัย สติรศิลป์. บ้านมูเซอ. ศูนย์วิจัยชาวเขากรมประชาสงเคราะห์, 2526.
- พนาภรณ์ ศรีมูล. พลวัตทางสถาปัตยกรรมพื้นถิ่นกลุ่มชาติพันธุ์อาข่า: กรณีศึกษาชุมชนอาข่าบ้านเหมืองแร่ ตำบลแม่คะ อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. หลักสูตรปริญญาสถาปัตยกรรมศาสตรบัณฑิต. (สถาปัตยกรรมพื้นถิ่น) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์มหาวิทยาลัยศิลปากร, 2555.
- ลัดดาวัลย์ เฟ่งชัด. ลักษณะที่อยู่อาศัยของชาวเขาในโครงการพัฒนาถอยสูง อำเภอแม่ฟ้าหลวง จังหวัดเชียงราย: กรณีศึกษา ชาวเขาเผ่าอาข่า. หลักสูตรปริญญาเคหพัฒนศาสตร์มหาบัณฑิต (สถาปัตยกรรมศาสตร์) คณะสถาปัตยกรรมศาสตร์จุฬาลงกรณ์, 2545
- Liu, H., & Walker, A. R. (1995). *Mvuh Hpa Mi Hpa: Creating Heaven, Creating Earth: An Epic Myth of the Lahu People in Yunnan*. Chiang Mai: Silkworm Books
- Walker, A. R. (2003). *Merit and the Millennium: routine and crisis in the ritual lives of the lahu people*. Hindustan: Pub. Corp., 2003